

พระพุทธรูป : คติความเชื่อ การเคารพในสังคมไทย

Buddha Image: Beliefs and Respect in Thai Society

พระใบฎีกาวิเชียร แต่งประเสริฐ
Phrabaidika Wichian Dangprasert

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
E-mail: wichiandangprasert@gmail.com

Received February 15, 2025; Revised March 18, 2025; Accepted April 11, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้พุทธศาสนิกชนมีความรู้ความเข้าใจในพระรัตนตรัย คือ พุทธ รัตนะ ธรรมรัตนนะ สังฆรัตนนะซึ่งเป็นเสาหลักของพุทธศาสนาที่พึ่งอาศัยกันอยู่ ถ้าเสาใดล้มลงเสาอื่นก็ล้มด้วย ความเชื่อของสังคมไทย ในการไหว้พระบูชาพระพุทธรูป ความหมายของพระพุทธรูปกับพระพุทเจ้า เหตุแห่งการบูชา หลักเกณฑ์ในการเข้าถึงพระรัตนตรัย คือ ธรรมสมาธิ 5 คือ เข้าถึงแล้วต้องเกิด ปราโมทย์ ปิติ ปัสสัทธิ สุขสมาธิ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาทางกาย อารมณ์ สังคม ปัญญา คือภาวนา 4 กายภาวนา จิตภาวนา สीलภาวนา ปัญญาภาวนา ซึ่งเป็นการวัดผลของไตรสิกขา เกิดครบอย่างนี้คือการเข้าถึงรัตนตรัยซึ่งเป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนรู้และเข้าใจว่าการบูชาพระพุทธรูปนั้นเป็นไปทางโลกะโมหะโทสะ เช่น พุทธพาณิชย์ การเข้าบูชาซื้อขายพระ เครื่องรางของขลัง ไม่ได้เป็นปัจจัยหลักในการเข้าถึงพระรัตนตรัย

คำสำคัญ: การบูชา; พระพุทธรูป; ความเชื่อ; พระรัตนตรัย

Abstract

This academic article aims to provide Buddhists with knowledge and understanding of the Three Jewels, namely the Buddharatana, the Dharmaratana, the Sangharatana, which are the pillars of the dependent Buddhism. If any pillar falls, the other will also fall. beliefs of Thai society in worshipping the Buddha image Meaning of Buddha image and Buddha cause of worship Criteria for accessing the Triple Gem is concenyration of the Dhamma. That is, when you reach it, you have to be born. Joy eiation reieaxedness happiness concentration, which leads to the development of physical, emotional, social, and intellectual development, which is the Deveiopment 4 Physical development Morel development Emotional Development Intellectual Development, which is the Evaluational of the Trisikkha. This complete that is the access to the Triple Gems, which is why Buddhists know and understand that worshipping the Buddha image

greedy angry lost and Buddhist commerce, such as buying and selling Buddha image amulets, talismans is not the main factor in accessing the Three Jewels.

Keywords: Worship; Buddha images; Beliefs; Triple Gems

บทนำ

การแสดงออกถึงความระลึกถึงพระพุทธเจ้าในฐานะทรงเป็นศาสดาที่ยิ่งใหญ่ จึงเป็นสิ่งหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนปฏิบัติสืบต่อกันมา กล่าวคือ แม้พระองค์จะปรินิพพานไปนานแล้ว ก็ยังมีการสร้างวัตถุแทนพระองค์จริงไว้เป็นเครื่องระลึกถึง ซึ่งตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลังสมัยพุทธกาลได้มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นเพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธเจ้า และสักการะบูชาในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 6 หรือต้นพุทธศตวรรษที่ 7 (บ้างว่า พ.ศ. 370-438) ตรงกับสมัยของพระเจ้าเมเน็นเดอร์ที่ 1 กษัตริย์ชาวกรีกผู้มาครอบครองแคว้นคันธาระในชมพูทวีป (อินเดียโบราณ) เนื่องจากทรงมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงทรงโปรดให้ช่างสร้างพระพุทธรูปโดยเลียนแบบศิลปะเหมือนจริงของกรีก (Hellenic) (ผาสุก อินทราวุธ, 2541) แนวการสร้างคล้ายการสร้างเทวรูป เพราะเคยชินกับการบูชาเทวรูปของเทพเจ้ากรีก พระพุทธรูปจึงได้บังเกิดขึ้น ณ แคว้นคันธาระเป็นครั้งแรก จึงเรียกพระพุทธรูปดังกล่าวว่า “พระพุทธรูปแบบคันธาระ”

สมัยต่อมาได้มีการสร้างพระพุทธรูปแพร่หลายไปทุกถิ่นที่มีการนับถือพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นวัตถุสำหรับสักการะบูชา จนการบูชาพระพุทธรูปจัดเป็นกิจวัตรสำคัญอย่างหนึ่งที่ชาวพุทธปฏิบัติกัน เพราะถือว่าพระพุทธรูปคือสัญลักษณ์สำคัญสูงสุดประการหนึ่งของพระพุทธศาสนา เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความมีอยู่ของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นรูปเปรียบแทนองค์จริงของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (เจนจบ ยิ่งสมล, 2543) ทุกเคหสถานบ้านเรือน ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะมั่นคงหรือยากจน หรือจะอยู่ในสภาพการณ์เช่นไร โดยเฉพาะในสังคมไทยต่างก็มีพระพุทธรูปเป็นเครื่องสักการะบูชาประจำบ้าน ในปัจจุบัน การบูชาพระพุทธรูปนอกจากเป็นกิจกรรมประจำวันที่ทำกันในบ้านแล้วพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยยังนิยมไปไหว้พระตามวัดต่าง ๆ ที่มีพระพุทธรูปสำคัญประดิษฐานอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันสำคัญต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าตามวัดต่าง ๆ มักเต็มไปด้วยผู้คนที่มาทำบุญและสักการะบูชาพระพุทธรูป การบูชาพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนชาวไทยนั้น เป็นพฤติกรรมที่มีพัฒนาการสืบเนื่องจากอดีตที่น่าสนใจและด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนไปประกอบกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นอาจมีผลทำให้พฤติกรรมการบูชาแตกต่างกันไปจากเดิมได้โดยเฉพาะในแง่การเข้าใจและเข้าถึงคุณค่าของการบูชาพระพุทธรูป

พระพุทธเจ้าสอนว่า “มนุษย์เป็นอันมาก เมื่อมีภัยคุกคามแล้ว ก็ถือเอาภูเขาบ้าง ป่าไม้บ้าง อารามรุกขเจดีย์ บ้างเป็นสรณะ (ภูต ฝี่ ปีศาจ เครื่องรางของขลัง วัตถุมงคล อิฐ หิน ปูน ทราบ เทวดา เทพเจ้า ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ เป็นต้น) นั้นมิใช่สรณะอันเกษมเลย นั้นมิใช่สรณะอันสูงสุด เขาอาศัยสรณะนั้นแล้ว ย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ “ส่วนผู้ใดถือเอาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะแล้วเห็นอริยสัจคือ ความจริงอันประเสริฐสี่ ด้วยปัญญาอันชอบ คือเห็นความทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความกำลวงทุกข์เสียได้ และหนทางมีองค์แปดอันประเสริฐ เครื่องถึงความระงับทุกข์ นั้นแหละเป็นสรณะอันเกษม นั้นเป็นสรณะอันสูงสุด เขาอาศัยสรณะนั้นแล้วต้องพ้นจากทุกข์ทั้งปวง สรณะอันสูงสุด อันเป็นที่พึ่งอันพึงเกษมภายในใจ คือ พระรัตนตรัย พระรัตนตรัยแปลโดยพยัญชนะ “พระ” มาจากคำบาลีว่า “วร” แปลว่า ประเสริฐ “รัตน” แปลว่า แก้ว, “ตรัย” แปลว่า สามรวมความคือ แก้วประเสริฐสามประการ ถ้าแปลโดยอรรถความว่า “ที่พึ่งอันประเสริฐยิ่งใหญ่ภายในใจสูงสุดสามประการ คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์”

การสร้างพระพุทธรูปจึงเป็นไปตามหลักพุทธานุสสติ แต่เป็นการใช้วัตถุเป็น เครื่องสื่อให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า เป็นการสร้างตามแนวคิดเรื่องพุทธเจดีย์⁴ ซึ่งพระพุทธรูปจัดเป็นอุทเทสิกเจดีย์ (เสนอ นิลเดช, 2543)

และเป็นการสร้างเพื่อยกย่องบูชาบุคคลที่ควรบูชาตามหลักมงคลสูตร นอกจากนี้การบูชาพระพุทธรูปในฐานะ องค์แทนของพระพุทธเจ้าถือเป็นหลักธรรมสำคัญประการหนึ่งในหลักธรรม 6 ประการ ได้แก่ สัตถุคารวตา คือ การแสดงความเคารพต่อพระศาสดาด้วย (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2550) แนวคิดและความเชื่อเกี่ยวกับการบูชานั้นเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการเกิดของศาสนาในยุคโบราณ ซึ่งมนุษย์มีความกลัวต่อธรรมชาติและต้องการความปลอดภัย และเชื่อว่ามีอำนาจบางอย่างอยู่ในธรรมชาติอันเป็นที่มาของคติความเชื่อเรื่องวิญญาณ ภูตผีปีศาจ และเทพเจ้า ซึ่งมีการบูชาเทพเจ้าจนเป็นพิธีกรรมทางศาสนาสืบมา (สุจิตรา อ่อนค่อม, 2542) เพื่อแสดงออกถึงความเคารพและจงรักภักดี ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงปฏิรูปและปฏิวัติคตินิยม ดั้งเดิมให้เป็นการบูชาที่มีลักษณะเฉพาะตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ปฏิเสถการบูชาเพื่อการอ้อนวอนหวังผลตอบแทน บันดาลของอำนาจเหนือธรรมชาติทั้งหลาย แต่เน้นที่การบูชาพระธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่นำเหล่าสัตว์ให้บรรลุถึงความ สมบูรณ์สูงสุดและหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ทั้งนี้ พระพุทธศาสนามีได้ปฏิเสถการบูชาบุคคลหรือวัตถุที่เป็นสัญลักษณ์ต่าง ๆ แต่ให้บูชาโดยปรารถถึง ธรรมเป็นที่ตั้ง บุคคลที่มีธรรมและวัตถุที่สื่อถึงบุคคลผู้มีธรรมและสื่อถึงหลักธรรม จึงเป็นสิ่งที่ควรบูชา โดย ความหมายของการบูชานั้น คือ การสักการะ นอบน้อม เคารพ นับถือ ซึ่งสามารถแสดงพฤติกรรมของการบูชาได้ 2 ลักษณะ คือ 1) อามิสบูชา คือ การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ และ 2) ปฏิบัติบูชา คือ การบูชาด้วยการปฏิบัติธรรม ตามสมควรแก่ธรรม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พฤติกรรมของการบูชาทั้ง 2 ลักษณะนี้ พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำให้พุทธบริษัทให้ความสำคัญกับปฏิบัติ บูชามากกว่าอามิสบูชา เพราะปฏิบัติบูชาสามารถนำไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต, 2551) ทั้งนี้สำหรับพระสงฆ์พระพุทธเจ้าไม่สนับสนุนให้บูชาพระองค์ด้วยอามิสบูชา แต่สำหรับฆราวาสเมื่อถือปฏิบัติตามแบบอย่างอุบาสกอุบาสิกาในสมัยพุทธกาลมีนาถปณตีกเศรษฐีและนางวิสาขา เป็นต้น จะเห็นได้ว่า อามิสบูชาเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้ามิได้ห้าม สามารถกระทำควบคู่กับการบูชาด้วยการปฏิบัติธรรมได้ ส่วนเป้าหมายของการบูชานั้นอยู่ที่การได้ประกอบกุศลกรรม หรือการสร้างเสริมคุณธรรมในตนเอง เป็นสำคัญ มิใช่การอ้อนวอนเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งปรารถนาต่างๆ เพราะการจะได้มาซึ่งสิ่งปรารถนานั้นก็ขึ้นอยู่กับกฎธรรมชาติคือ กฎแห่งกรรมนั่นเอง การสรรเสริญเทพเจ้า การอ้อนวอนร้องขอให้บันดาลจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถช่วยได้หากไม่ได้ปฏิบัติตนสอดคล้องกับเป้าหมายที่ปรารถนาหรือไม่สร้างเหตุให้สมกับผลที่ต้องการ เพราะว่าความอยู่ดีมีสุข เป็นสภาพการณ์ที่ทุกคนในโลกล้วนแสวงหาเพื่อมาสู่ความเป็นอยู่ของตน แต่การบรรลุถึงความอยู่ดีมีสุขของแต่ละบุคคลอาจแตกต่างกันได้ บางคนมีความอยู่ดีมีสุขจากการมีทรัพย์สิน เพื่อแสดงถึงฐานะหรือความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจรายได้ของตนเอง (พระครูวินัยธรอภิเชษฐ์ ปัถวี, 2567) ในขณะที่บางคนมีความอยู่ดีมีสุข เนื่องจากการมีสุขภาพที่ดีแข็งแรง หรือบางคนมีความอยู่ดีมีสุขจากการมีความสัมพันธ์ที่ดีของสมาชิกทุกคนในครอบครัว

การบูชาพระพุทธรูปในสังคมไทย

พระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายไปยังสังคมต่างๆอย่างกว้างขวาง ประกอบกับกาลเวลาที่ผ่านไป ยาวนาน ความเป็นพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมจึงคลอนแคลนไปบ้าง เพราะการผสมรวมของแนวคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมอื่น ๆ ในสังคมที่พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้าไป ดังเช่นในสังคมไทยที่ได้ชื่อว่าเป็นเมืองพุทธ แต่วิถีปฏิบัติหลายอย่างกลับแตกต่างจนบางอย่างถึงขั้นสวนทางกับพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม การบูชาพระพุทธรูปในสังคมไทยจึงมีความแตกต่างกันไปด้วย โดยสามารถแบ่งพฤติกรรมของการบูชาตามลักษณะของพระพุทธศาสนาได้ 2 ลักษณะ (ภัทรพร สิริกาญจน, 2530) ได้แก่

1) การบูชาพระพุทธรูปตามแนวจารีต รูปแบบของพระพุทธศาสนาแนวจารีต คือ ถือนพระไตรปิฎกเป็นหลัก หรืออาจเรียกว่า “คัมภีร์นิยม” พฤติกรรมของการบูชาจึงยึดหลักปฏิบัติตามพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ บุคคลที่แสดงออกถึงการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยความเคารพนอบน้อมเป็นครั้งแรก ได้แก่ ตปุสสะและภัลลิกะ พานิช 2 พี่น้องชาวอุกกลชนบท ซึ่งได้บูชาพระพุทธเจ้าด้วยข้าวสัจตมุงสัจตมุกก้อน และแสดงตนนับถือพระพุทธเจ้าและพระ

ธรรม เป็นเทววจิโกบูชา เป็นคู่แรกในโลก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) นอกจากนั้น ตามคติดั้งเดิมยังมี การนิยมนบูชาสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าโดยระลึกถึงพระองค์ด้วย ได้แก่ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ สังฆเวณียสถาน พระสถูปเจดีย์และ พระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งเป็นคตินิยมที่นำมาสู่การสร้างพระพุทธรูปเพื่อสักการบูชาในสมัยต่อมา พฤติกรรมของการบูชาตามแนวจารีตนั้น เป็นการบูชาด้วยความเคารพนับถือพระพุทธเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นศาสดาตามหลักพุทธคารวตา เป็นการได้ระลึกถึงพระองค์ตามหลักพุทธานุสสติ เป็นการแสดงออกถึงการประพจน์ที่เป็นมงคลเพราะการบูชาบุคคลที่ควรบูชาตามหลักมงคลสูตร (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต, 2551) โดยภาพรวมคือเป็นการปฏิบัติธรรมตาม สมควรแก่ธรรม มีเป้าหมายเบื้องต้นเพื่อแสดงออกถึงกายกรรมที่ดีเป็นการยกย่องพระพุทธเจ้าด้วยความเลื่อมใส เคารพนับถือและเป้าหมายที่สำคัญ คือ การได้พัฒนาตนเองให้มีคุณธรรมในระดับสูง เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ สามารถพึ่งตนเองได้หรือช่วยตนเองได้ (Damnoen et al., 2021) และมีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (Klomkul et al., 2023) การดำเนินชีวิตในกรอบความคิดตามความศรัทธาต่อความเชื่อ และยอมรับในพลังอำนาจเหนือธรรมชาติของบุคคล ซึ่งความเข้มข้นของพลังศรัทธาจะมีผลต่อรูปแบบการจัดการ (ลัญจกร นิลกาญจน์, 2561) รวมถึงการจัดเตรียมปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ การจัดการศรัทธาของชุมชนจึงมีความสำคัญที่จะส่งผลต่อเนื้อระยะยาวในชุมชน

2) การบูชาพระพุทธรูปตามแนวประชานิยม รูปแบบของพระพุทธศาสนาแนวประชานิยม คือ การปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่ถูกอิทธิพลของลัทธิอื่นหรือความเชื่อนอกคำสอน ของพระพุทธศาสนาผสมผสานเข้ากัน เช่น ความเชื่อเรื่องวิญญาณ อำนาจศักดิ์สิทธิ์ อำนาจเทพเจ้า และความเชื่อทางไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ รวมทั้งศาสนาพราหมณ์ พฤติกรรมของการบูชาจึงผิดแผกไปจากแนวจารีต กล่าว คือ มีการบูชาในลักษณะของการบนบานต่อพระพุทธรูป การบวงสรวงแก่นับพระพุทธรูป การบูชาเพื่อสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา การบูชาพระพุทธรูปปางประจำวันเกิดมีคตินิยมการสวดมนต์ตามบทบูชาพระของแต่ละวัน เป็นต้น การบูชาในลักษณะนี้อยู่บนฐานของความเชื่อเรื่องอำนาจศักดิ์สิทธิ์และพฤติกรรมแบบหวังผลลบลับดาล จึงมีเป้าหมายของการบูชาที่เน้นลาภผลลบลับดาล ความมีโชค ความปลอดภัย ความสมหวังสมปรารถนาเป็นหลัก ไม่ได้เน้นที่การคลายทิฏฐิมานะหรือเพื่อพระนิพพานหรือเน้นนัยทางการปฏิบัติธรรมตามแนวจารีต ทั้งยังมองว่าอุดมคติสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือนิพพานมีความลึกซึ้งยากแก่การเข้าใจและการบรรลุในภพนี้หรือภพหน้า ไม่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาที่ประสบอยู่ในชีวิตปัจจุบัน จึงมีท่าทีไม่ต้องการที่จะบรรลุถึงสิ่งที่เป็นอุดมคตินั้น แต่ต้องการมีชีวิตที่อุดมสุข มีโชค มีลาภ มีเกียรติและมีความปลอดภัยเป็นสำคัญ (พระคมสัน ทัฬหาคำ และ คณะ, 2565)

“พุทธพาณิชย์” เป็นกระบวนการค้าขายความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนาโดยใช้วัตถุหรือสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาหรือพระรัตนตรัยมาเป็นเครื่องมือสร้างรายได้แสวงหาผลประโยชน์ในทางพาณิชย์ กล่าวคือเป็นการใช้เงินเพื่อแสดงออกซึ่งปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนิกชนกับพุทธศาสนา ที่บ่งบอกถึงความใกล้ชิดและลักษณะความสัมพันธ์ที่มีร่วมกัน ผ่านกิจกรรมหรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การเข้าบูชาพระเครื่อง พระบูชา การทำบุญพระพุทธรูปปาง ประจำวันเกิด การสักการะพระพุทธรูปด้วยดอกไม้ ธูป เทียน ทอง ที่ทางวัดจัดบริการไว้ให้ เป็นต้น ถูกมองว่าเป็นกิจกรรมหรือกระบวนการที่อาศัยช่องทางความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเพื่อการแสวงหาผลประโยชน์ในทางพาณิชย์ทุกรูปแบบ โดยส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนใน ลัทธิธรรม ซึ่งส่งผลต่อการปฏิบัติที่ผิดไปจากแนวทางคำสอน เช่น การรับบริจาคเงินหรือปัจจัยจากญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาเพื่อสมทบทุนสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัด โดยเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นและไม่เหมาะสมกับสมณะวิสัย หรือเพื่อการนำไปใช้ในวัตถุประสงค์อื่นที่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย พุทธพาณิชย์เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในทุกสถาบันทางศาสนาในประเทศ ถือเป็นศูนย์กลางดึงดูดความศรัทธาจากญาติโยมให้มาทำบุญใช้บริการกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัดนอกจากนั้นยังมีเรื่องของบุญหรือการทำบุญมาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการค้าขายความเชื่อดังกล่าวจนอาจมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของช่องทางขายบุญไปด้วยการจัดงานบุญตามเทศกาลต่าง ๆ งาน

เทศกาลประจำปีนมัสการปิดทอง พิธีไหว้ครู โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดหารายได้เข้าวัดและนำไปใช้ในกิจการทั้งในเชิงสาธารณและเชิงปัจเจกบุคคล ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จัดอยู่บนพื้นฐานเรื่องบุญในพุทธศาสนา ทำให้พุทธศาสนาที่มีหลักคำสอนอันบริสุทธิ์ ถูกปกปิดไปด้วยวัตถุนิยม เป็นการแสวงหากำไร เชิงพุทธพาณิชย์ บนความศรัทธาของประชาชน (พระอรรถกถาจารย์ ชัยเกตุ, 2563)

พุทธองค์ทรงตรัส ผู้ที่เห็นธรรมคือเห็นเรา คือไม่ให้ยึดมั่นในตัวตนเราเขาให้ยึดแต่คำสอนของพุทธองค์ ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นธรรม ยังมีใจความที่ขยายออกไปอีกว่า ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาทผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นปฏิจจสมุปบาท ตามนัยของพระพุทธศาสนา ไตรสิกขาเป็นการศึกษาเพื่อให้พ้นจากกิเลสโดยแบ่งเป็น 3 ส่วนคือ ศีล ใช้กำจัดกิเลสอย่างหยาบ สมาธิ ใช้กำจัดกิเลสอย่างกลาง ปัญญา ใช้กำจัดกิเลสอย่างละเอียด กิเลสมี 3 ระดับ (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต, 2551) ดังนี้

ระดับที่ 1 กิเลสอย่างหยาบ คือความฟุ้งซ่าน ออกมาทางกาย วาจา ใจ เช่นศีล 5 กรรมบถ 10 คือฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม โกหก ดื่มน้ำเมา สามารถระงับลงได้ด้วยอำนาจของ “ศีล”

ระดับที่ 2 กิเลสอย่างกลาง คือ ความพอใจในกามอารมณ์ ความพยาบาท ความหดหู่ ความเศร้า ความท้อแท้ ความง่วงความรำคาญ และความไม่เชื่อในบุญบาป คือ นิวรณ์ 5 สิ่งที่ยึดมั่นไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรม, ธรรมที่ยึดมั่นไม่ให้อ่อนนุ่มลง, อุกุศลธรรมที่ทำให้จิตให้เศร้าหมองและทำปัญญาให้อ่อนกำลัง ได้แก่

1. กามฉันทะ (ความพอใจในกาม, ความต้องการกามคุณ)
2. พยาบาท (ความคิดร้าย, ความขัดเคืองแค้นใจ)
3. ถีนมิทธะ (ความหดหู่และเซื่องซึม)
4. อุทธัจจกุกกุกจะ (ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ, ความกระวนกระวายกลุ่มกังวล)
5. วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย)

สามารถระงับลงได้ด้วยอำนาจของ “สมาธิ”

ระดับที่ 3 กิเลสอย่างละเอียดคือ กิเลสที่นอนนิ่งอยู่ในใจจะแสดงตัวก็ต่อเมื่อมีเหตุปัจจัยมากระตุ้น เรียกว่าอนุสัย 7 (กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน)

1. กามราคะ (ความกำหนัดในกาม, ความอยากได้ติดใจในกาม)
2. ปฏิฆะ (ความขัดใจ, ความหงุดหงิดขัดเคืองคือโทสะ)
3. ทิฏฐิ (ความเห็นผิด, การถือความเห็นเอาความคิดเห็นเป็นความจริง)
4. วิจิกิจฉา (ความลังเล, ความสงสัย)
5. มานะ (ความถือตัว)
6. ภวราคะ (ความกำหนัดในภพ, ความอยากเป็น อย่างยิ่งใหญ่ อย่างยั่งยืน)
7. อวิชชา (ความไม่รู้จริง คือ โมหะ)

การเคารพบูชาตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา การเคารพบูชาของอินเดียโบราณ อิทธิพลของการเคารพบูชาในพระพุทธศาสนา ในสังคมไทย โทษของการไม่เคารพบูชาและประโยชน์ของการเคารพบูชา และการบูชากับแนวทางแก้ปัญหาและการพัฒนาชีวิต การเคารพในสังคมอินเดียโบราณ ได้รับอิทธิพลมาจากการเคารพบูชาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ซึ่งมีพื้นฐานจากความกลัวภัยอันตรายของธรรมชาติ ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงหาแนวทางเพื่อความชัดเจนและความปลอดภัยในชีวิตด้วยการแสดงความเคารพบูชา แต่กระนั้นการแสดงความเคารพจักต้องประกอบด้วยปัญญาและความเชื่อที่ถูกต้องอย่างแท้จริง เมื่อมนุษย์ปรารถนาความสุขในชีวิตและปรารถนาความสามัคคีในสังคม (พระมหาพวงศกร สิมพา, 2567) มนุษย์พึงต้องปฏิบัติตามหลักการบูชาด้วยการปลุกฝังนิสัยการบูชาสักการะให้เกิดขึ้นในตัวเอง เพื่อเป็นการพัฒนาชีวิตให้ดำเนินไปสู่ทิศทางที่ถูกต้อง และมีความสุขตลอดไป การเคารพบูชาพระพุทธเจ้าตรัสว่า มงคลอันประเสริฐ พื้นฐานที่สำคัญของการการบูชา เกิดจากความกลัวภัย

อันตราย เพื่อความปลอดภัยในชีวิตจึงทำการบูชา โดยมีความเชื่อจึงเป็นสาเหตุหนึ่งจึง มีการบูชา แต่ความเชื่อจะต้องประกอบด้วยปัญญา จึงเป็นความเชื่อความเลื่อมใสที่ถูกต้องแท้จริง พื้นฐานที่มีความสำคัญประการหนึ่งของการทำการสักการบูชา คือ ระเบียบวินัย อันเป็นระเบียบปฏิบัติเพื่อความเป็นระเบียบของสังคม เพื่อสันติสุขและพึงศึกษาให้ครบตามหลักของไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา หลักทั้ง 3 ประการนี้จะสร้างเสริมให้คนมีศีลธรรมในจิตใจ และมีระเบียบวินัยในตนเอง ส่งผลให้มีการสักการบูชาในบุคคลเหล่านั้น โดยมองเห็นคุณค่า และคุณงามความดีของบุคคลเหล่านั้น

ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ เนื่องจากประชากรของประเทศส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิิกายเถรวาทหรือหินยาน ด้วยเหตุนี้ วิถีชีวิตของคนไทยจึงผูกพันอยู่กับคำสอน และพิธีกรรมตามแนวทางของศาสนาพุทธ จึงทำให้ผู้คนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทอยู่อย่างสงบ และเรียบง่าย ซึ่งเป็นไปตามหลักสันโดษ 3 ประการ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต, 2551) คือ 1) ยถาลาภสันโดษ คือ ยินดีตามที่ได้มาโดยชอบธรรม 2) ยถาพลสันโดษ คือ ยินดีตามกำลังของตน เช่น กำลังกายมีน้อยก็ทำแต่น้อย และกำลังทรัพย์มีน้อย ก็จ่ายแต่น้อย เป็นต้น และ 3) ยถาสารูปสันโดษ คือ ยินดีตามสมควรแก่สถานะของตนเอง ทั้งในด้านสังคม และทางเศรษฐกิจ นอกจากอยู่อย่างสงบ และเรียบง่ายแล้ว คนไทยผู้เป็นพุทธมามกะจะอยู่ร่วมกัน และมีความสามัคคีภายในกลุ่ม เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากคำสอนของศาสนาพุทธ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทซึ่งเป็นสังคมปฐมภูมิที่มีความสัมพันธ์ภายในกลุ่มในรูปแบบขององค์กรอุปถัมภ์ แต่ในปัจจุบัน การอยู่ร่วมกันในรูปแบบข้างต้นได้เปลี่ยนไป โดยเฉพาะในสังคมเมือง ซึ่งเป็นสังคมทุติยภูมิ ดังนั้นความสัมพันธ์ภายในกลุ่มจึงขาดหายไป สมาชิกภายในกลุ่มต่างคนต่างอยู่ จะรวมกันได้ก็โดยมีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ หรือที่เรียกว่า องค์กรอุปถัมภ์ และสังคมในรูปแบบนี้เองที่ขาดเอกภาพ จึงทำให้ความสามัคคีภายในกลุ่มเกิดขึ้นได้ยาก จึงทำให้ผู้คนในสังคมต่างคนต่างอยู่ ไม่พึ่งพาอาศัยกัน อย่างไรก็ตามคำสอนในพระพุทธศาสนามีความสำคัญในการพัฒนาทักษะแห่งการจัดการเรียนรู้และชีวิตที่ดีของบุคคล โดยมุ่งเน้นการพัฒนาบุคคลให้มีคุณธรรมและประสิทธิภาพในชีวิตประจำวัน (พระปลัดเชตขันธ์ คนงานดี และ ศักดิ์ดีดา งานหมั่น, 2567) ในสภาพแวดล้อมสังคมที่ตนดำรงอยู่อย่างเหมาะสมและมีความสุข (พระสุริยา ไชยประเสริฐ และ คณะ, 2567)

นอกจากนี้ การศึกษาในทางพระพุทธศาสนายังเสริมสร้างทักษะที่เกี่ยวข้องกับสมาธิ การแก้ปัญหา และการประพฤติตนตามหลักธรรมอย่างมีประสิทธิภาพด้วย

สรุป

การบูชาพระพุทธรูปตามความเชื่อของสังคมไทย เกิดจากที่มนุษย์หวาดกลัวภัย ไม่ว่าจะฝนตก น้ำท่วม ไฟไหม้ สัตว์ร้าย ภัยธรรมชาติและมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น จึงมีการอ้อนวอนเช่นสรวงเพื่อให้รอดพ้นจากอันตรายต่างๆ นอกจากนี้ยังเกิดจากโลภะเหตุคือความอยากได้ใคร่มี จึงไปบูชาเพื่อให้ ได้ทรัพย์สมบัติ ให้ประสบผลสำเร็จในอาชีพการงาน ให้มีคนรักคนหลง ให้สมปรารถนาในความรักคือพบเนื้อคู่ ให้คนรักกลับมาหา ซึ่งผิดหลักกรรมหรือการกระทำ คุณค่าที่ต้องการในทางจริยธรรมของหลักกรรม มีดังนี้

- 1) ให้เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล รู้จักมองเห็นการกระทำ และผลการกระทำ ตามแนวทางของเหตุปัจจัย ไม่เชื่อสิ่งมงาย ตีนขาว เช่น เรื่องแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น
- 2) ให้เห็นว่าผลสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึง จะสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ จึงต้องพึ่งตน และทำความเพียรพยายาม ไม่รอคอยโชคชะตา หรือหวังผลด้วยการอ้อนวอนเช่นสรวงต่อปัจจัยภายนอก
- 3) ให้มีความรับผิดชอบต่อตนเองที่จะงดเว้นจากกรรมชั่ว และรับผิดชอบต่อผู้อื่น ด้วยการกระทำความดีต่อเขา

4) ให้ถือว่า บุคคลมีสิทธิโดยธรรมชาติที่จะทำการต่างๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุง สร้างเสริมตนเองให้ดีขึ้นไป โดยเท่าเทียมกัน สามารถทำตนให้เลวลงหรือให้ดีขึ้น ให้ประเสริฐจนถึงยิ่งกว่าเทวดาและพรหมได้ทุกๆ คน

5) ให้ถือว่าคุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความทรามหรือประเสริฐของมนุษย์ ไม่ให้มีการแบ่งแยกโดยชาติชั้นวรรณะ

6) ในแง่กรรมเก่า ให้ถือเป็นบทเรียน และรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุง และวางแผนสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง

7) ให้ความหวังในอนาคตสำหรับสามัญชนทั่วไป

การที่จะทำให้เกิดสิ่งใดนั้นมนุษย์ต้องทำเอาตามวิสัยแห่งเหตุปัจจัย และวางใจในกฎธรรมชาติ กฎธรรมชาตินั้นเป็นกลางๆ จะให้เป็นอย่างไรก็ทำตามเหตุปัจจัยนั้นให้เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ดีขึ้น จึงทำได้ไม่ว่าจะสร้างความเจริญทางวัตถุ หรือทางนามธรรม ตั้งแต่ทำคนโง่ให้ฉลาด จนถึงทำปุถุชนให้เป็นอรหันต์ แก้ไขปรับปรุงตัวเองทุกอย่าง สุดแต่จะเข้าใจเหตุปัจจัยนั้นแล้วสร้างเหตุปัจจัยนั้นขึ้น และประการสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือการบูชาพระพุทธรูป พระเครื่อง เครื่องรางของขลังในเชิงพุทธพาณิชย์ ซึ่งไม่ได้เป็นการเคารพโดยนิกคุณของพระพุทธรูปเพราะทำไปเพื่อความโลภ โกรธ หลง เป็นเหตุ การบูชาพระพุทธรูปตามความเชื่อของสังคมไทยจึงเข้าไม่ถึงความเป็นพระรัตนตรัย

เอกสารอ้างอิง

- เจนจบ ยิ่งสุมล. (2543). *พระพุทธรูปสำคัญในเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น.
- ผาสุก อินทรารุจ. (2541). *พระพุทธรูปศาสนาและประติมานวิทยา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระคมสัน ทับคำภา, จรัส สีกา และ พระมหาจรัญ ฤทธิพิศ. (2565). คติความเชื่อการสร้างพระไม้ของคนอีสาน. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 9(3), 26–40.
- พระครูวินัยธรอภิเชษฐ์ ปัสวี. (2567). การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยก่อนสูญเสีย ดวงตาของโรงพยาบาลเมตตาประชารักษ์ (วัดไร่ขิง) จังหวัดนครปฐม. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 7(6), 3607–3622.
- พระปลัดเขตจันทร์ คนงานดี และ ศักดิ์ดีตา งานหมั่น. (2567). การบูรณาการหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาทักษะแห่งการจัดการเรียนรู้. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 6(3), 579–590.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย.
- พระมหาพงศ์กร สิมพา. (2567). กระบวนการเรียนรู้จิตวิศวะกรรมบูรณาการหลักไตรสิกขา. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 6(1), 269–278.
- พระสุริยา ไชยประเสริฐ, ภาสกร เรืองรอง และ พิษญาภา ยวงสร้อย. (2567). การเรียนการสอนแบบเชิงรุกด้วยกิจกรรม สู่ จิ ปุ ลิ ร่วมกับสื่อจักรวาลนฤมิต สำหรับนักเรียนธรรมศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษา. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 7(1), 541–553.
- พระอนัญญ์พงศ์ ชายเกต. (2563). พุทธรูป : สัญลักษณ์แห่งศรัทธาหรือพาณิชย์. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์*, 25(2), 68–76.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ลัญจกร นิลกาญจน์. (2561). วัฒนธรรมความเชื่อ กับการจัดการศรัทธาของชุมชน. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์*, 10(2), 11-20.

สุจิตรา อ่อนค่อม. (2542). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2550). *คำบรรยายพระไตรปิฎก*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

เสนอ นิลเดช. (2543). *ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Damnoen, P. S., Siri, P., Supattho, P. S., & Kaewwilai, K. (2021). The Development of Student Characteristics in According to the Nawaluk Framework of the Buddhist integration of Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College. *Asia Pacific Journal of Religions and Cultures*, 5(2), 126–135.

Klomkul, L., Damnoen, S., Sawasdee, U., & Wilairadtanakun, A. (2023). Network Development of Buddhist Communication Innovative Space for Media Literacy of Thai Youths. *Journal of Namibian Studies: History Politics Culture*, 35, 919-935.